

Віслогузова Маргарита Дмитрівна

студентка 1-го курсу інституту кримінальної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВНЕСОК БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО У ВСТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Народився Б. Хмельницький у 1595 році, грудня 25-го, у родині українського шляхтича Михайла Хмельницького. Виховання, проходило згідно з козацькими звичаями і традиціями, що зробило великий вплив на формування характеру Богдана. Богдан брав участь у багатьох боях і битвах, згодом Хмельницький потрапив у полон і протягом двох років перебував у турецькій неволі. Звідти його, очевидно, визволили українські козаки.

Після повернення додому вступає до реєстрового козацтва, з польською місією служить в козацькій частині у Франції. Він приймає участь у багатьох походах протягом 20–30-х років. В 1637 р. стає військовий писар. З 1638 р. по 1646 р. – є сотником Чигиринської сотні Черкаського реєстрового полку. Саме з цього починається сходження Б.Хмельницького до майбутнього засновника козацької держави – Українського гетьманату.

Історик К.Гуслистий підкреслював, що протягом XVI ст. українське козацтво з роздрібнених вагач ухадників поступово перетворилося на потужну військово-політичну верству, з якою мусило рахуватися польське керівництво. Успішні військові походи козаків супроти турків та татар, під проводом П.Сагайдачного на початку XVII ст. долучили Україну до європейської геополітики, що до того часу не була знайома з загадковою козацькою силою, рахувалася з якою навіть і Річ Посполита [1, с. 97].

Кінець XVI – початок XVII ст. – це період потужних козацьких повстань, що засвідчили значний вплив козацтва на суспільні процеси, визрівання його історико-державницької свідомості. Вже на початку XVII ст. українське козацтво боронило інтереси і простого люду, в тому числі захищало православну віру. Хоча й не полишало боротьбу за свої станові права та інтереси, включаючи і національно-державну визвольну ідею.

Національно- визвольній війні сприяла низка причин : обмеження прав козацтва через ординацію Війська Запорозького; посилення національно релігійних утисків; погіршення становища селян та ін. Але важливо також згадати, що приводом до війни стала особиста образа Б. Хмельницького на польського шляхтича Чаплинського (тобто у війни є суб'єктивний фактор).

У національно-визвольній війні під проводом Богдана Хмельницького — головною рушійною силою повстання було козацтво, проте більшість українців також вступали у його ряди — насамперед це селяни, міщани і частина української неполонізованої шляхти: «Тривала вперта боротьба українського народу за незалежність яка переросла, у Визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького... Мова йшла про скинення чужоземного ярма і побудову незалежної держави» [2, с. 209].

25 січня 1648 р. розпочалась національно-визвольна війна в Україні під проводом Б. Хмельницького. В процесі війни, коли до лав козацтва почали вливатися широкі народні маси й за допомогою їх було визволено чималу територію України, у гетьмана Б. Хмельницького з'явилася ідея створення української автономії у складі Речі Посполитої, а з часом її трансформацію в українську суверенну державу. В програму Української козацької держави гетьман заклав ідею української соборності й тим самим на практиці талановито об'єднав ідею старої княжої України-Руси з новою ідеєю козацької державності, що красномовно доводить його виступ в лютому 1649 р.: «...Виб'ю з лядської неволі народ весь руський. А що первейво шкоду й кривду свою воював, тепер воювати буду за віру православную нашую. Поможет мі то черньвся по Люблин і Краков, от которой я не оступлюсь, бо то правая рука наша, — люди которие, холопствано не витерпів, ушли в козаки. Буду мати двісті, триста тисяч своїх. Орда вся. Притім Тугай-бей близько мене єсть..., готов все чинити, що я захочу. Зараз вічна ваша козацька з ними приязнь, которой світ не розірве. За границу на войну не пойду, шаблі на турків і татар не поднесу. Досить нам і на Україні і Подолю і Волині: тепер досить достатку в землі і князівстві своїм по Львов, Холм і Галич. А ставши на Віслі, скажу дальшим ляхам: сидіте, мовчіте ляхи» [4, с. 118].

На початковому етапі національно-визвольної війни ідея боротьби за українську народність ототожнювалася лише з національною боротьбою за релігійні інтереси. Уся козацька старшина на чолі з Хмельницьким не ставила перед собою завдання, щодо відокремлення України від Польщі та формування незалежної української держави. Вихованому в польських традиціях, гетьману зрозумілі були лише ідеї боротьби за низку змін в середовищі українського народу на основі польських взірців і в рамках польської держави.

Після битв під Жовтими водами, під Корсунем — Україна, козаки, Хмельницький майже шість років жили без панування Польщі.

Цікаві твердження щодо подальших дій гетьмана висловлює історик М. Пасічник: «Лише згодом Богдан Хмельницький сприйняв ідею створення окремої української держави. Восени 1648 р., відступивши з Галичини, він прибуває до Києва. Вище духовенство і населення міста урочисто вітають його як національного героя і захисника православної церкви. Ця урочиста зустріч і розмова з освіченими представника-

ми українського населення Києва справили враження на гетьмана. Він зрозумів, що настав час боротьби за повне визволення всього українського народу та створення своєї окремої української держави» [3, с. 66-67].

Незадовго після цього відбулися такі події: 1) Зборівська битва; 2) була підписана «Зборівська угода 1649 р.»; 3) битва під Берестечком; 4) 17 вересня 1651 р. Хмельницький підписує з королем Польщі не вигідну «Білоцерківську угоду».

У конкретних історичних умовах середини XVII ст. Б. Хмельницький пішов на підписання Переяславської угоди 18 січня 1654 р та згодом «Березневих статей». Переяславська угода містила присягу на вірність козаків, за якою цар великодушно взяв їх під свій контроль. А в «Березневих статтях» містилися правові зобов'язання української сторони перед Московським царством, які передбачали військово-політичну єдність України і Московії та недоторканість суспільно-політичних порядків в Україні. Згодом Б.Хмельницький освідомив, що зробив і намагався виправити свої помилки.

В своєму дисертаційному дослідженні М.Пасічник доводить, що «українська національна програма накреслена ще при кінці життя Богдана Хмельницького, зводилася до того, щоби визволитися з під Росії й відірвати від Польщі українські землі, які мали бути приєднані до України, й створити з нею одну українську державу. Для здійснення цієї програми сили козаків були замалі – виключно зброєю здійснити це було неможливо. Треба було вживати також і дипломатичних засобів... Українська дипломатія використала скрутне становище Польщі й заключила з нею договір, за яким Польща погодилася фактично на українську державну самостійність» [3, с. 40].

Нова держава була побудована за зразком політичного ладу Запорозької Січі. Будова української держави велася в умовах війни, в результаті якої для забезпечення повноцінної роботи державного апарату використовувалася надійна та перевірена на практиці військово-адміністративна, полково-сотенна організація козацтва. Юридичне підтвердження свого існування молоде українське державне утворення здобуло у Зборівському (1649 р.) та Білоцерківському (1651 р.) договорах гетьмана Б. Хмельницького з польським урядом.

Полково-сотенний устрій новоствореної української держави був винятковим прикладом у європейському державно-політичному устрої, характерним лише для України. Неповторність його полягала в тому, що він вершив не лише військову владу, а й адміністративну та судову. Наступною ознакою була виборність органів влади.

Перемога у визвольній війні позбавляла польську шляхту її землеволодінь, в результаті чого земля переходила у володіння козацької верхівки. Вільніше почало житися селянам та міщанам, хоча багаторічна війна виснажувала український народ. Проте в результаті національно-визвольної війни українського народу проти польських поневолю-

вачів на землях Брацлавського, Київського та Чернігівського воєводств був завершений початковий етап формування Української національної держави.

Таким чином, вивчаючи діяльність Б. Хмельницького в сфері державного управління, ми маємо всі підстави вважати його засновником Української національної держави. Тривала війна за її незалежність виконала надзвичайно важливу роль у розвитку національної самосвідомості українського народу. За твердженням, відомого сучасника проф. В. Крисаченка: «Унікальний досвід державного будівництва Україна продемонструвала в часи Гетьманщини... За рівнем розподілу різних гілок влади, забезпечення прав і свобод громадян, всюди присутнього народоправства і самоуправління та іншими показниками розвитку політичної нації, мало хто з країн Європи міг зрівнятися з Україною...» [2, с. 209].

На думку, І. Крип'якевича: Хмельницький усі свої здібності, сили й авторитет використовував для зміцнення державного апарату України, визнання її незалежності» [5, с. 260]. В особі Богдана Хмельницького український народ дістав такого вождя, який, як ніхто інший, розумів його потреби і бачив мету своєї діяльності у їх здійсненні. І саме на народні маси, козацтво спирався він у боротьбі за визволення українського народу від поневолення, за утвердження української держави. Велич людини і пам'ять про неї визначаються її ділами. Життя і справи Богдана Хмельницького були віддані боротьбі за єдність і самостійність українського народу. Це забезпечило йому видатне місце не лише у вітчизняній, а й світовій історії, у нетлінній пам'яті нащадків.

Список використаних джерел

1. Калакура Я. Українська історіографія: Курс лекцій / Ярослав Калакура. – К.: Генеза, 2004. – 496 с.
2. Крисаченко В. Українська етнополітика. Кн.1: Концептуальні нариси / Валентин Крисаченко. – К.: «МП Леся», 2013. – 440 с.
3. Пасічник М. Проблеми розбудови української державності після визвольних змагань (1657–1665 рр.) / Михайло Пасічник: Дис... д-ра наук: 07.00.01 – Львів, 2008. – С. 40.
4. Воссоединение Украины с Россией: У 3 т. – М., 1953. – Т. 1
5. Крип'якевич І. Богдан Хмельницький / Іван Крип'якевич. – Львів: Світ, 1990. – 408 с.

Ключові слова: Б.Хмельницький, Національно-визвольна війна, Українська козацька держава, встановлення державності, становище України – Гетьманщини.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Єфремова Н. В.